

Ziya Gökalp'ın Şiirlerinde Turan Fikri

The Idea of Turan in Ziya Gökalp's Poems

Ferhat İMER*

Özet

Bu makalede, Ziya Gökalp'ın şiirlerinde işlediği Turan fikri incelenmektedir. Gökalp, Türk milliyetçiliğinin kurucu isimlerinden biri olarak, şiirleri aracılığıyla Türk dünyasının birlik ve beraberliğini savunan ideolojik bir zemin oluşturmuştur. Makalede, Turan kavramının tarihsel kökenleri, Gökalp'ın şiirlerindeki yansımaları ve bu düşüncenin dönemin sosyo-politik atmosferiyle ilişkisi analiz edilmiştir. Ayrıca Gökalp'ın Turan anlayışının, sadece bir hayal değil, milli bir ideal olarak nasıl kurgulandığı ve bu idealin Türk düşünce dünyasındaki etkileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turan, Türk Milliyetçiliği, Şiir, Fikir

Abstract

This article explores the concept of *Turan* as articulated in the poetry of Ziya Gökalp. As one of the principal architects of Turkish nationalism, Gökalp employed his poems to construct an ideological framework advocating the unity of the Turkic world. The study traces the historical roots of the Turan ideal, examines its poetic expressions, and situates it within the socio-political context of the era. It further argues that Gökalp envisioned Turan not merely as a utopian aspiration, but as a concrete national ideal, and assesses the lasting impact of this vision on Turkish intellectual thought.

Keywords: Turan, Turkish Nationalism, Ziya Gökalp, Poetry

* Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, ferhatimer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3282-2469

Giriş

Ziya Gökalp (1876–1924), modern Türk düşünce tarihinin en etkili isimlerinden biri olarak hem sosyolog kimliğiyle hem de edebi kişiliğiyle Türk milletinin ideolojik şekillenmesinde derin izler bırakmıştır. Gökalp'ın özellikle şiirleri yalnızca estetik birer ürün olarak değil, aynı zamanda dönemin sosyal, kültürel ve siyasi düşüncelerini yansıtan ideolojik metinler olarak da değerlendirilmelidir. O, edebi dil aracılığıyla milliyetçiliği halk kitlelerine ulaştırmayı hedeflemiş; şiirleriyle bir nevi “ideolojik öğretmen” rolü üstlenmiştir (Parla, 1985).

Rusya'dan İstanbul'a gelen Hüseyinzâde Ali Bey'in “Turân” (1911) şiiri ile Mehmet Emin Bey'in “Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur” dizesiyle başlayan “Cenge Giderken” şiiri, Türk toplumunda yeni bir dönemin habercisi olarak kabul edilir. Ziya Gökalp, 1908 sonrasını ve “Turancılık” fikrine yöneliş sürecini “Türkçülüğün Esasları” (1923) adlı eserinde anlatır. 31 Mart Vakası'nın ardından Osmanlıcılık idealinin etkisi azalmış, dönemin Almanya İmparatoru'nun yönlendirmesiyle İslam birliği fikri gündeme getirilmiştir. Bunun üzerine, gizli bir “İttihad-ı İslam” oluşumu memlekette yayılmaya başlar. Bu süreçte Genç Türkler, Osmanlıcılığı benimseyenler ve İttihad-ı İslam'ı savunanlar olmak üzere iki karşıt gruba ayrılır. Osmanlıcılar kozmopolit bir tutumu benimserken, İttihad-ı İslamcılar “aşırı muhafazakâr” bir çizgide yer alır. Gökalp'a göre, bu iki akım da memleketin geleceği açısından sakıncalıdır. Ziya Gökalp, Selanik'te Merkez-i Umumî'ye üye seçildiğinde siyasi ortam bu şekilde şekillenmiştir. O dönemde Selanik'te çıkan “Genç Kalemler” dergisinin başyazarı Ali Canip Yöntem'le görüştüğünde, derginin dilde bir sadeleşme hareketi başlatmaya çalıştığını ve bu konuda Ömer Seyfeddin'in öncülük ettiğini belirtir. Ömer Seyfeddin'in görüşleriyle kendi düşünceleri arasında bir paralellik olduğunu vurgulayan Gökalp, sözlerine şöyle devam eder:

“Gençliğimde Taşkıslâ'da mahpus bulunduğum sırada, neferlerin “mülâzım-ı evvel”e “evvel mülâzım”, “mülâzım-ı sâni”ye “sâni mülâzım”, “Trablusgarb”a “Garb Trablusu”, “Trablus-şam”a “Şam Trablusu” demeleri bende şu kat'î kanaati uyandırmıştı: Türkçe ıslah için bu lisan-
dan bütün Arabî ve Fârisî kelimeleri değil, umum Arabî ve Fârisî kaide-
leri atmak; Arabî ve Fârisî kelimelerden de Türkçesi olanları terk ederek
Türkçesi bulunmayanları lisanda ibka etmek. Bu fikre dâir bazı yazılar
yazmış isem de neşrine bir fırsat bulamamıştım. Nasıl ki Türkçülük hak-

kında yazı yazmaya da henüz bir fırsat elvermemiştir. Daha on beş yaşında iken Ahmed Vefik Paşa'nın Lehce-i Osmânî'si ile Süleyman Paşa'nın Târih-i Âlem'i bende Türkçülük temâyüllerini doğurmuştu. 312'de [1896] İstanbul'a geldiğim zaman ilk aldığı kitap, Léon Cahun'un tarihi olmuştu. Bu kitap bende âdetâ Pantürkizm mefkûresini teşvik etmek üzere yazılmış gibidir. O zaman Hüseyinzâde Ali Bey'le temas ederek Türkçülük hakkındaki kanaatlerini öğreniyordum. Hulâsa, on yedi, on sekiz sene beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik için sarf ettiğim mesainin mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin zuhuruna ihtiyaç vardı. İşte Genç Kalemle'de Ömer Seyfeddin'in başlatmış olduğu mücâhede, bu vesileyi ihzâr etti. Fakat ben lisan meselesini kâfi görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lâzım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden Turan manzûmesini yazarak Genç Kalemle'de neşrettim. Bu manzûme, tam zamanında intişâr etmişti" (Gökalp, 2007: 179-180).

Gökalp, Türkçülüğü tüm yönleriyle bir ideal halinde ele almak gerektiğini savunur ve bu doğrultuda Türkçülüğü, hedefinin büyüklüğüne göre üç aşamaya ayırır: 1. Türkiyecilik, 2. Oğuzculuk veya Türkmencilik, 3. Turancılık (Gökalp, 2007: 188).

Türkiyecilik, Türkçülüğün ilk aşaması olarak kabul edilir. Gökalp, "Dün Türkler için bir ideal olan 'millî devlet', artık Türkiye'de bir gerçeklik haline gelmiştir" der ve "Bugün fiilî olarak Türkiyecilik dönemi yaşanmaktadır" görüşünü savunur (Ziya Gökalp, 1986: 23). Ayrıca, "Türk" adının yalnızca Türkiye Türkleri için kullanılmadığını, Türkiye'deki Türk kültürü çerçevesinde yer alan herkesin bu adı benimsemesi gerektiğini vurgular.

"Turan kelimesi, Turlar, yani Türkler demek olduğu için, münhasıran Türkleri ihtiva eden câmiavî bir isimdir. O hâlde Turan kelimesini bütün Türk şubelerini ihtiva eden büyük Türkistan'a hasretmemiz lâzım gelir. Çünkü, Türk kelimesi bugün yalnız Türkiye Türklerine verilen bir unvân hükmüne geçmiştir. Türkiye'deki Türk harsına dâhil olanlar, tabîi yine bu ismi alacaklardır. Benim itikadımca bütün Oğuzlar yakın bir zamanda bu isimde birleşeceklerdir. Fakat, Tatarlar, Özbekler, Kırgızlar ayrı harslar vücûda getirdikleri takdirde, ayrı milletler hâlini alacaklarından yalnız kendi isimleriyle anılacaklardır. O zaman bütün bu eski akrabaları kavmî bir câmia hâlinde birleştiren müşterek bir unvâna lüzum hissedecek. İşte bu müşterek unvân Turan kelimesidir" (Gökalp 1986: 22).

Gökalp'in beklentisinin aksine, Tatarlar, Özbekler ve Kırgızlar ortak bir kültürü benimsemek yerine, kendilerine özgü ayrı kültürel kimlikler geliştirmişlerdir. Oysa "aynı hars"tan kastedilen, dil, edebiyat ve kültür alanında bir birlik kurabilmektir. Bu birlik, en nihayetinde uzaktaki bir ideal olan "Turan"ı işaret ediyordu. Ancak bu hedefin gerçekleşmesi uzun bir süreç gerektirdiğinden, Ziya Gökalp önceliği Türkiyeciliğe vermeyi tercih etmiştir. Söz konusu görüşler, 1923'te yayımlanan *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde yer almaktadır.

"Turân" (1911) şiirinde yer alan "Vatan ne Türkiye'dir Türkler'e, ne Türkistan; / Vatan büyük ve ebedî bir ülkedir: Turan" (Ziya Gökalp, 1989: 5) dizeleri, onun Türkiye'ye dair bakışını da yansıtmaktadır. Gökalp'a göre, Türk milletinin sınırları ne devletle ne ümmetle ne de ırkla çizilebilir (Ziya Gökalp, 1918: 482). Ziya Gökalp'ın Türkiyecilik ve Türkçülük anlayışı bütünüyle "hars" fikri üzerine kuruludur. O, dilde, dinde, edebiyatta ve sanatta birliği savunmuştur.

Ziya Gökalp söz konusu olduğunda, onun gerçek hayatta bir Türk birliği kurma idealinin olup olmadığı sıkça tartışılmıştır. Bu fikri siyasete yansıtma niyetinin bulunup bulunmadığı üzerine birçok yorum yapılmıştır. Günümüzde araştırmacılar, Gökalp'ın bir Türk birliği idealini kültürel bir zeminde savunduğunu, ırkçı bir bakış açısına kesinlikle sahip olmadığını vurgulayarak onu savunma gereği duymuşlardır.

1918'de yayımlanan *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak* adlı kitabında Ziya Gökalp, sekizinci bölümü "Türk Milleti ve Turan"a ayırır. Bu bölümde, Kazanlı bir gencin Türkçülükle ilgili yönelttiği sorulara cevap veren Gökalp, pek çok konuda açıklamalar yapar. Ona göre, ne kadar net açıklamalar sunulursa sunulsun, bazı noktalar belirsiz kalabilir. Bu nedenle, "Bir Türk milleti gerçekten var mı?" veya "Böyle bir millet inşa edilebilir mi?" tarzındaki soruların sorulmasını doğal karşılar. Kazanlı gencin Türk kimliğiyle ilgili yönelttiği soruları ise dikkatle yanıtlar.

"Kazanlı genç diyor ki: "Benim milletim Özbekleri, Kırgızları, Türkmenleri, Sartları, Osmanlı, Tatar ve Azerbaycan Türklerini câmi' olan büyük Türklük müdür, yoksa bu uluslardan her birisi başlı başına bir millet olduğu için benim milletim sadece 'Tatarlık' mıdır? Yani Türklük tek bir millet hâlinde mi kalacak, yoksa birçok milletleri muhtevî olan bir mecmûa hâline mi gelecek?" (Ziya Gökalp 2007: 74).

Ziya Gökalp bu konuda kesin bir hüküm vermekten kaçınır, ancak gelecekte ikinci seçeneğin gerçekleşeceğine inanmaktadır. Bunun gerekçelerini de ayrıntılı şekilde açıklar. Ona göre Türkler, sosyalizm, umutsuzluk ve eğitim sistemi gibi etkenlerin baskısı altında kalmış, bu durum Türk dilinin parçalanmasına yol açmıştır. Gökalp, Türkçülüğün asıl amacının ortak bir Türk kültürü inşa etmek olduğunu savunur ve bunun ancak İstanbul Türkçesinin tüm Türkler tarafından ortak edebî dil kabul edilmesiyle sağlanabileceğini vurgular. Sözlerine şu şekilde devam eder:

“Türk, Almanlaştıkça veyahut Ruslaştıkça parçalanır, fakat Türkleştikçe millî vahdeti daha ziyâde kuvvetlenir. Hülâsa, İstanbul dilinin millî lisan ittihâzı ve Avrupa medeniyeti içinde bir Türk harsı ibdana çalışılması bir Türk milletinin teessüsüne hâdim olacak ve Osmanlı, Kıpçak, Özbek, Kırgız gibi tabirler mıntika isimleri hükmünde kalacaktır. Tatar kelimesine gelince, ilmî tetkikle neticesinde bu kelimenin Şimal Türklerine garazkârlıkla isnat edilmiş bir tabir olduğu anlaşılabilecek, bu sûrette Tatarcılık cereyânı da iflâs edecektir. Ya, o hâlde bu umumî Türk milletinin vatanı neresidir? Buna cevaben deriz ki: Vatan ne Türkiye’dir Türk için ne Türkistan; Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!... Turan, Türklerin efrâdını câmî’, ağyarını mâni’ olan mefkûrevî vatanıdır. Turan, Türklerin oturduğu, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmuudur” (Ziya Gökalp 2007: 77).

Cihan Osmanağaoğlu, *Ziya Gökalp’te Türkçülük Akımı* adlı eserinde, Gökalp’in Turan anlayışını öncelikle yazarın kendi metin ve sözlerinden hareketle özetler. Ardından, “Gökalp’in Turan anlayışında tam bir belirlilik yoktur” ifadesini kullanarak, bu durumu şu şekilde açıklar:

“Bu sonuç onun pozitivist bir tarzda, düşünce sistemini sosyal gerçekler üzerine bina etme ilkesiyle, tüm Türkler’i birleştirme arzusunun çatışmasından kaynaklanmıştır.” (Osmanağaoğlu, 2008: 33).

Necmettin Hacıeminoğlu’nun “Ziya Gökalp’te Turan Fikri” adlı makalesi, Ziya Gökalp’in hem düzyazılarını hem de şiirlerini kapsamlı bir şekilde inceleyen önemli bir çalışmadır. Makalede, Gökalp’in yaşamı boyunca Türkçülük ve Turancılık düşüncelerinden vazgeçmediği vurgulanır. Ayrıca, kendisinden önce bu hareketi başlatanlar ve son-

rasında sürdürenler tarafından “bir çadırın orta direği” olarak tanımlandığı, Türkçülük akımının duygusal ve hayali boyutlarını sistematik hale getiren bir düşünür olduğu belirtilir:

“Romantik duygular halinde başlayan Türkçülük ve Turancılık akımı siyasî, iktisadî ve kültürel sahada sistemleştirmiştir. O, bu duyguları sağlam bir fikir hareketi ve yüce bir ülkü seviyesine yükseltmiştir. Böylece, Gökalp'le beraber Türkçülük ve Turancılık tam bir devlet felsefesi ve dünya görüşü haline gelmiştir. Aynı fikir ve inanışlar bugün de güçlü ve köklü olarak yaşamaktadır. Aradan yarım asır geçtiği halde hem esir Türk illerinde hem de Türkiye'de Turancılık ülküsünün hâlâ yaşamakta ve gelişmekte oluşunu, bir yandan da Ziya Gökalp tarafından temellerinin sağlam atılması ile izah edebiliriz. Gökalp'in Turancılığa duygu planında ve şiirler başladığını belirtmiştik. İncelediğimiz zaman gördük ki, o, bu fikrinden hiçbir zaman caymamıştır. Bu ülküsünü, kendi ifadesiyle söylersek, “Turancılık mefkûresini” hayatının hiçbir döneminde ikinci plana itmemiştir. Turancılık fikri onda gittikçe kuvvetlenen bir inançtır. Birçokları Gökalp'in gençliğinde Turancı olduğu halde, sonra bu görüşünden vaz geçip, gerçeklere döndüğünü iddia ederler. Bu değerlendirmeye yanlıştır. Ziya Gökalp diğer konulardaki fikirleri gibi Turancılık fikrini de aslâ değiştirmeyip, aksine geliştirmiş ve sistem haline koymuştur. Onun anlayış ve inancına göre, Türk Milleti Turancılık ve geçmemelidir” (Hacıeminoğlu 1979: 216).

Bu bağlamda, Gökalp'ın şiirlerinde en dikkat çeken temalardan biri, “Turan” fikridir. Ziya Gökalp'ın Altınyurt, Akkurum, Altun Destan, Ergenekon, Meşhed'e Doğru, Yeni Attila, Ülker ile Aydın, Alageyik, Turan, Hayat Yolunda, Kızıl Destan, Millet, Lisan, Kavm, Kızıl Elma, gibi şiirlerinde Turan düşüncesi işlenmiştir. Turan, Gökalp için yalnızca mitolojik veya romantik bir kavram değil, Türk milletinin geleceğini inşa etme sürecinde bir ideal ve yönlendirici ilke olarak konumlandırılmıştır. Onun şiirlerinde Turan; coğrafi bir mekân olmanın ötesinde, kültürel birlikteliğin, tarihsel hafızanın ve milli uyanışın simgesi olarak karşımıza çıkar. Gökalp, “Turan” kavramını hem Osmanlı'nın çözülme sürecine bir cevap olarak hem de Batı karşısında direnecek güçlü bir kimlik inşası için bir çare olarak sunmuştur (Ülken, 1992).

Gökalp'in düşünsel arka planı, Durkheim sosyolojisi ve Türkçülük ideolojisiyle sıkı bir ilişki içerisinde. O, bireysel kimliğin toplumun

değerleriyle şekillendiğini savunurken, millet olgusunu da ortak dil, tarih, din ve kültür temelinde tanımlar. Bu bağlamda Turan fikri, Gökalp'ın "millet" anlayışının doğal bir uzantısıdır. Şiirlerinde "Turan ili", "Turan milleti" ve "Turan birliği" gibi kavramlara yer vererek, okuyucularına milli bilinci aşılama çabası güder. Özellikle "Turan", "Kızıl Elma" ve "Altın Destan" gibi şiirlerinde bu düşünce çok belirgin bir şekilde görülmektedir.

Bu makalede, Ziya Gökalp'ın şiirleri üzerinden Turan fikrinin nasıl kurgulandığı, hangi tarihsel ve ideolojik bağlamlarla ilişkilendirildiği ve bu düşüncenin hem dönemin hem de çağdaş Türk milliyetçiliği üzerindeki etkileri incelenecektir. Aynı zamanda Gökalp'ın şiirsel üslubu ile ideolojik mesajları nasıl harmanladığı da analiz edilecek, edebi yönü ile düşünce dünyası arasındaki denge sorgulanacaktır. Böylece Gökalp'ın Turan anlayışı yalnızca şiirsel bir tema değil, aynı zamanda ideolojik bir program olarak değerlendirilecektir.

Ziya Gökalp'ın Şiirlerinde Turan Fikri

Edebiyat ile siyaset arasındaki ilişki, yüzyıllardır süregelen güçlü bir etkileşim içinde varlığını sürdürmektedir. Bu etkileşim yalnızca Türk edebiyatına özgü olmayıp Batı edebiyatında da uzun bir geçmişe sahiptir. Yazarlar, ideolojik duruşlarını, toplumsal olaylara karşı geliştirdikleri tepkileri, dil ve anlatım tercihlerini edebi formlar aracılığıyla ifade etme yoluna gitmişlerdir. Şiir, hikâye, roman ve deneme gibi türler; sadece estetik bir anlatım aracı değil, aynı zamanda düşünsel mesajların aktarılmasında da etkili birer vasıta olarak kullanılmıştır.

Turan yani "Türk Birliği" ifadesi, Türklerin dünya hâkimiyeti idealinden önceki bir aşamayı temsil eder. Şiirlerde, tüm Türklerin bir araya geleceği bir hedef olarak işlenir. Turan'dan sonra gelen diğer idealerin gerçekleşmesi de ancak Türklerin birlik ve beraberliğiyle mümkündür. Dünya çapında Türklerin birliği, büyük bir ideal ve tarihi bir görev olarak kabul edilir. Bu nedenle Turan, Türk halklarının tek çatı altında buluşma hayalini simgeler. "Hayat Yolunda" (1913), "Altun Yurt" (1911), "Akkurum" (1911), "Meşhed'e Doğru" (1911), "Altun Destan" (1912), "Ergenekon" (1913), "Kızıl Destan" (1914), "Millet" (1915), "Lisân" (1916) ve "Çanakkale" (1918) şiirlerinde "Turan" kavramı, "Türk Birliği" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanı sıra şiirlerde "Kızıl Elma, Büyük Emel, Büyük İş" gibi alternatif ifadeler de tercih edilmiştir.

Ziya Gökalp'ın şiirleri Turan düşüncesinin mübeşşiridir. Gökalp, kaleme aldığı şiirlerde ve düz yazılarda, düşünsel dünyasını, topluma bakış açısını ve ideolojik ilkelerini açıkça ortaya koymuştur. Onun şiirlerinde işlediği temalar ile nesirlerinde dile getirdiği konular arasında büyük bir paralellik vardır. Gökalp, bireysel sorunlardan çok toplumu ilgilendiren meseleleri ele almış; milliyetçilik, kültürel birlik, eğitim, dil ve medeniyet gibi konuları hem teorik metinlerinde hem de şiirsel anlatımında aynı kararlılıkla işlemiştir.

Özellikle Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde ortaya koyduğu fikirler, sadece edebi alanda değil, siyasi ve sosyal yapının şekillendirilmesinde de etkili olmuştur. Atatürk devrimlerinin düşünsel arka planını oluşturan isimlerden biri olan Gökalp, toplumsal hayatın neredeyse her alanına dair görüşlerini eserlerinde dile getirmiştir. Onun şiirleri, bir sanatçının duyarlılığı ile bir düşünürün kararlılığını birleştiren güçlü metinler olarak hem edebi hem de ideolojik değer taşımaktadır.

Ziya Gökalp'ın şiirleri, onun sosyolojik ve ideolojik görüşlerinin bir yansıması olarak değerlendirildiğinde, Turan fikri bu şiirlerin merkezî temalarından biri olarak öne çıkar. Gökalp'a göre millet, sadece siyasal bir topluluk değil, ortak dil, din, kültür ve ülkü birliğine sahip bir cemiyettir. Bu bağlamda "Turan" yalnızca tarihsel bir geçmişin değil, aynı zamanda geleceğe dönük bir ülkünün de adıdır (Gökalp, 1976).

Şairin "Turan" adlı şiirinde geçen; "Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan" dizeleri, onun milliyetçiliğinin sınırlarını ve idealini açıkça gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda Gökalp, Turan'ı yalnızca coğrafi bir bütünlük olarak değil, aynı zamanda kültürel ve ruhsal bir birleşim olarak görür. Bu düşüncesi, Osmanlı'nın dağılma sürecinde yaşanan kimlik krizine karşı bir cevap niteliğindedir. Gökalp'ın şiirlerinde yer alan Turan imgesi, Batılılaşma ile Doğulu kimlik arasında sıkışan bir toplum için alternatif bir yön tayini işlevi görür (Kafesoğlu, 1992). Bu yönüyle Turan, bir nevi milli uyanışın ve yeni bir kimlik inşasının anahtarıdır.

Ziya Gökalp'ın Turan anlayışı, Pan-Türkist bir hayalden ziyade, Türk milletinin öz değerleriyle yeniden dirilişini hedefleyen bir kültürel birlik projesidir. Bu anlayış, onun şiirlerinde romantik bir söylemle harmanlanmış; halkın kolayca benimseyebileceği sade ve etkileyici

bir dille aktarılmıştır. Gökalp'ın şiir dilindeki bu ideolojik taşıyıcılık, onun sadece bir şair değil, aynı zamanda bir fikir işçisi olduğunun göstergesidir.

İdeolojik düşüncelerini sanat aracılığıyla topluma aktarmayı hedefleyen Ziya Gökalp, şiiri yalnızca estetik bir araç olarak değil, aynı zamanda bir eğitim ve bilinçlendirme vasıtası olarak değerlendirmiştir. Onun şiirlerinde, Türk milletinin tarihi kökenlerine duyduğu hayranlık ve kültürel birliğe yönelik özlemi açıkça görülmektedir. Gökalp, "Altun Yurt", "Altun Destan", "Akkurum", "Kızıl Elma" ve "Ergenekon" gibi önemli şiirlerinde, Turan idealini merkeze alarak Türklerin geçmişteki ihtişamını vurgulamış, bu görkemli mirası geleceğe taşımayı ülkü edinmiştir.

Bu şiirlerden biri olan "Akkurum", hem bireysel bir kimlik arayışını hem de millî bir aidiyet duygusunu yansıtır. Şiirde geçen ifadeler, bireyin kimliğini ulusal bir çerçevede inşa etmesini ve bu kimliğin kökeninin Turan coğrafyasında yattığını ortaya koyar. Gökalp burada, Türk milletine mensubiyetin yalnızca soyla değil, aynı zamanda ülküyle belirlendiğini ima eder:

Yola çıktım, yaşamızın bu bir eski buyruğu:
 'Adsız' kendi ocağına bağlı kalmaz, ayrılır,
 Onun büyük bir ocağı vardır, ona çağılır.
 Ben Adsız'ım, evet benim âilelik adım yok,
 Benim köyüm Turân yurdu, Türklük benim ocağım;
 Ner(e)ye gitsem karşı çıkar bana: Yasam, bayrağım.
 Yola düştüm, az-uz gittim, dere, tepe düz gittim;
 Her akşam bir Türk şehrine, Türk köyüne uğradım.
 Kalblerinin bir emelle çarptığını anladım.
 İstanbul'a geldim gördüm Turân fikri uyanmış
 Büyük Emel doğmuş, buna çalışıyor her kişi!..
 Ey Türkler'in yeni doğan yüce ümit güneşi!
 Ben Adsız'ım, sensin bana millî bir ad verecek,
 Türk-oğlu'na lâyük olan mertlikleri yaparsam,
 Bana ad ver, beni evlât tanı, benim ol babam.
 Geldim senin eşliğine, Karakurum-ili'nden.
 İstikbâlin tarihinde bu sözleri okurum:
 Yeni Turân Hakanlığı, pây-i tahtı: Akkurum! (Ziya Gökalp, 1989).

Bu şiir aracılığıyla Gökalp, hem birey düzeyinde milli bilinç kazandırmayı hem de toplumsal düzeyde Turan ülküsünü diri tutmayı amaçlamaktadır. “Adsız” karakteri, aslında bir prototip olarak tüm Türk gençliğini temsil eder. Kimliğini, tarihsel bilinçle ve millî ülküyle kazanır; gerçek anlamda adını, milletine hizmet ettiği ölçüde alacaktır. Gökalp'ın bu şiirsel yaklaşımı, düşünsel yönüyle birleştiğinde, onu sadece bir ideolog değil, aynı zamanda güçlü bir milli şair olarak konumlandırır.

Ziya Gökalp, “Turan” kavramını yalnızca tarihsel bir coğrafya değil, aynı zamanda Türk milletinin yeniden dirilişini ve kültürel uyanışını simgeleyen ideal bir vatan olarak görmüştür. Ona göre Turan, geçmişin ihtişamını hatırlatan değil, geleceği şekillendirecek bir ülküdür. Şiirlerinde bu fikri, bir yeniden doğuşun, ruhsal ve toplumsal bir dirilişin sembolü olarak işler. Gökalp, Turan'ı romantik bir özleminden çok, milli kimliğin yeniden inşasında temel bir referans noktası olarak sunar:

“Gökalp'ın en güzel lirik manzumelerinden birisi olan Altun Destan manzumesi de bir bütün olarak ‘ölme’ ve ‘yeniden dirilme’ temine dayanır. Manzumenin baş kısmında Türklüğün içinde bulunduğu şimdiki feci durum (ölüm), ikinci kısmında ise ‘yeniden doğuş’ arzusu ortaya konulur” (Kaplan, 1971: 16).

Ziya Gökalp'ın şiirleri, çoğunlukla askerî, siyâsî, ideolojik ve sosyolojik temalar etrafında şekillenir; merkezinde ise daima büyük Türk milleti ideali yer alır. Onun şiirsel dünyasında, bireysel duyguların ötesine geçen ve toplumsal bilinç uyandırmayı amaçlayan güçlü bir milliyetçilik vurgusu göze çarpar. Gökalp, Türklük bilincini sürekli diri tutmaya çalışmış, şiirlerinde bu bilinci hem tarihsel göndermelerle hem de simgesel anlatımlarla pekiştirmiştir.

Özellikle “Yeni Attila” adlı şiirlerinde, efsanevi hükümdar Attila'nın şahsında Türk milletinin askerî gücünü ve kahramanlık mirasını yüceltmış; adeta gökten gelen bir sesle Attila'nın ordusuna seslenmiştir. Bu şiir, yalnızca bir tarihi figürün hatırlatılması değil, aynı zamanda modern Türk gençliğine bir motivasyon çağrısı niteliği taşır. Fevziye Abdullah Tansel'in de belirttiği gibi, “Yeni Attila” şiiri, ideolojik içeriği ve coşkulu üslubuyla bir “Türk Gücü Marşı” olarak kaleme

alınmıştır. Gökalp'ın bu tarz şiirleri, milli kimliğin yeniden inşasında ve Türk milletine yönelik kolektif bir bilinç oluşturulmasında önemli birer kültürel araç olmuştur:

“Ey Avrupa, bu belâdan
Sen nereye kaçacaksın?
Bir İkinci Attila’dan
Çok gözyaşı saçacaksın!

Kaçışıyor düşman geri,
Yürü! Yürü! Türk askeri!

Dinlen artık! Bütün cihan
Yine Eski Turân oldu!
Pâdişâh’a dendi İlhan,
Yeryüzü bir vatan oldu!” (Ziya Gökalp, 1989).

Ziya Gökalp, tarihsel olayları şiirlerinde sadece bir anlatı unsuru olarak değil, aynı zamanda milli bilincin pekiştirilmesi için bir araç olarak işlemiştir. Özellikle Osmanlı padişahlarının savaş meydanlarında gösterdikleri kahramanlıkları ve trajik sonları, onun şiirlerinde sembolik bir anlam kazanır. Gökalp, I. Murad'ın Kosova Savaşı'ndaki şehadeti üzerinden Türk milletine önemli mesajlar vermeye çalışmıştır. Şehit edilen ilk Osmanlı padişahı olan I. Murad'ın bu kaderi, Gökalp'ın dizelerinde bir fedakârlık ve kutsallık sembolü olarak yüceltilmiştir.

Söz konusu şiirinde Gökalp, yalnızca tarihsel bir olayı aktarmakla kalmaz; aynı zamanda Türklerin fethettikleri topraklara sahip çıkmaları, geçmişlerini unutmamaları ve birliğin önemini kavramaları gerektiğini vurgular. Ona göre bu topraklar, yalnızca askerî zaferlerle değil, aynı zamanda kanla ve inançla kazanılmış kutsal mekânlardır. Bu şiir, Türk milletine yönelik bir hatırlatma ve çağrı niteliği taşır: Geçmişin şanlı mücadeleleri unutulmamalı; birlik ve beraberlik, milletin bekası için her daim korunmalıdır.

Gökalp, tarihsel kahramanlıkları güncel değerlerle buluştururken, şiirini sadece geçmişe övgü değil, aynı zamanda geleceğe bir öğüt olarak kurgular. Bu yönüyle onun şiirsel anlatımı hem tarihsel bir bilinç hem de ideolojik bir duruş içerir:

“Bu meşheddir Avrupa’nın, Rumeli’den Türkler’i
Çıkarmağa azmettiği kanlı harpte, Kos(o)va’da
Al bayrağı bir hamlede ile’l-ebed ileri
Süren, sonra bir nöbetçi gibi kalan orada

Türk-ili’nin bu ebedî nöbetçisi diyor ki:
‘Anadolu Türk-yurdu’dur, karşı yaka Türk-ili,
Siz asılsız, türediler değilsiniz, sizdeki
Kanlar taşır hakanlardan kalma Büyük Emel’i,

Rûhunuzda bu gün kendi kendisini tanıyan
Turân benim yurdum diyen birisi var: Oğuz Han...” (Ziya Gökalp, 1989).

Ziya Gökalp, Turan idealinin gerçekleşebilmesi için yalnızca coğrafi ya da siyasi bir birlikteliğin yeterli olmayacağını, esasen bu ülkünün ruhsal ve kültürel temeller üzerine inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre, bu birliğin en sağlam temeli ortak bir dil etrafında şekillenmelidir. Gökalp, bir milletin zihinsel ve duygusal bütünlüğünün dildeki ortaklıkla sağlanabileceğini düşünür. Bu nedenle dil, sadece iletişim aracı değil; aynı zamanda millet olmanın en önemli göstergelerinden biridir.

Gökalp, Turan ülküsüne ulaşmanın yolunun dilde birliği sağlamaktan geçtiğini özellikle vurgular. Ona göre din, dil ve vatan birliği olmadan gerçek anlamda bir milli bütünlükten söz edilemez. Bu düşüncelerini, “Kavm” adlı şiirinde açık bir şekilde ortaya koymuştur. Şiirde, dil birliğinin yalnızca kültürel bir unsur değil, aynı zamanda siyasi ve ideolojik bir zorunluluk olduğu dile getirilir. Turan hayali, farklı coğrafyalara dağılmış Türk topluluklarının ortak bir dil üzerinden birbirlerini anlayıp birleşebilmeleriyle mümkündür. Aksi hâlde bu ideal, sadece romantik bir nostalji olarak kalmaya mahkûmdur.

Bu bağlamda Gökalp, dil birliğini hem milli kimliğin inşasında hem de Turan idealinin gerçekleşmesinde vazgeçilmez bir unsur olarak görmüş, şiirsel anlatımını da bu temel üzerine kurmuştur:

“Ne kadar Türk varsa bu gün cihanda
Burdaki harsa var meyli vicdanda,
Dili dilimdendir, dini dinimden,
Olacağız biz hep aynı vatanda.

Karacık-dağı'ndan, Kıpçak-çölü'nden
 Gelen atalarım gibi Türk'üm ben.
 Bana yol gösteren benden olmalı;
 Olamaz Türk'e baş, Türk'üm demeyen,
 Osmanlı kalamaz Türk'ü sevemeyen!" (Ziya Gökalp, 1989).

Ziya Gökalp, "Çanakkale" adlı şiirinde, Batı'nın Haçlı zihniyetine karşı verilen destansı direnişi yücelterek, bu zaferin yalnızca askerî bir başarı değil, aynı zamanda milletin yeniden doğuşunu simgeleyen tarihî bir dönüm noktası olduğunu vurgular. Ona göre Çanakkale, Türk milletinin küllerinden yeniden doğduğu, umut dolu bir geleceğin temel taşlarının atıldığı yerdir.

Gökalp, bu büyük zaferin arkasındaki ruhu anlatırken, Turan idealinin sadece uzak bir düş değil, uğruna mücadele verilen ve uğruna can feda edilen somut bir ülkü olduğunu ortaya koyar. Çanakkale Harbi onun nazarında, Turan düşüncesinin kanla yazılmış ispatıdır. Bu mücadelede ortaya konan fedakârlıklar, milletin idealleri uğruna neleri göze alabileceğinin en açık göstergesidir.

Dolayısıyla Gökalp, "Çanakkale" şiiri aracılığıyla, geçmişin kahramanlıklarıyla beslenen bir toplumsal bilincin ve millet ülküsünün yeniden filizlendiğini anlatır. Bu şiir, sadece bir savaşın anlatımı değil; milletin ruhunu diri tutan, geleceğe yön veren ideallerin ifadesidir:

"Artık Turân hayâl değil,
 Hakikate döndü bu gün...
 Türk bilecek yalnız bir dil,
 Bizim için bu bir düğün.

Çanakkale dört devlete,
 Galebeyi sen çevirdin.
 Çar kölesi yüz millete
 İstiklâlî sen getirdin!" (Ziya Gökalp, 1989).

Ziya Gökalp, birçok şiirinde Turan idealini yalnızca bir siyasi hedef olarak değil, aynı zamanda derin bir bağlılıkla sarıldığı manevi bir değer, bir yaşam kaynağı olarak işler. Onun dizelerinde Turan, kimi zaman bir sevgiliye, kimi zaman ise ulaşılmaması gereken kutsal bir ülküye benzetilir. Bu ideal, Gökalp için sadece milletin değil, aynı zamanda kendi iç dünyasının da ilham ve güç kaynağıdır.

Turan düşüncesi, Gökalp'ın şiirlerinde karanlık zamanlara karşı bir umut ışığı, yılgınlık anlarında tutunulan bir inanç vesilesi olarak karşımıza çıkar. O, Turan'ı gönlünde taşıdığı yüce bir seveda gibi işlemiş; bu ülküyü hayata anlam katan bir değer olarak görmüştür. Dolayısıyla Gökalp'ın şiirleri, yalnızca bir düşüncenin aktarımı değil; aynı zamanda bu düşünceye duyulan içten bir bağlılığın şiirsel ifadesidir:

“Cânân kim, o, bir gözlere görünmez perî,
Bir Ay'dır ki gönüllerde parlar izleri;
Gökyüzünde arar iken ben o dilberi,
Onu, gökte değil, yerde: Turân'da buldum” (Ziya Gökalp, 1989).

Sonuç

Ziya Gökalp, edebî ve fikrî üretiminde ideolojik bakış açısını merkeze alarak eserlerini şekillendirmiş; düşünsel dünyasını bu temel üzerine inşa etmiştir. Şiirleri başta olmak üzere tüm yazınında, kendi dünya görüşünü yansıtan net bir ideolojik çizgi dikkat çeker. Gökalp, “Turan”, “Kızılelma”, “Büyük Emel” ve “Büyük İş” gibi kavramlar aracılığıyla yalnızca hayallerini değil, aynı zamanda millet için tasarladığı gelecek vizyonunu da ortaya koymuştur. Bu kavramlar, onun zihninde romantik birer ütopya olmaktan öte, gerçekleşmesi gereken milli hedeflerdir.

Gökalp'a göre, Büyük Turan ülküsüne ulaşmak, tesadüfî gelişmelerle değil; bilinçli, sistemli ve kararlı bir hareketle mümkün olacaktır. O, ideallerini anlatırken, tarihsel gerçeklikleri ve toplumsal dinamikleri dikkate alarak halkı bir amaca yönlendirmeyi hedeflemiştir. Bu çalışmada, Ziya Gökalp'ın şiirlerinde yer verdiği ideolojik yaklaşımları ve siyasal fikirleri nasıl işlediğini analiz etmeye çalıştık. Şiirsel anlatımı üzerinden onun millet, birlik, tarih, kültür ve gelecek tasavvuruna dair sunduğu fikirlerin izini sürerek, düşünce sistematüğünü anlamaya ve ortaya koymaya gayret ettik. Gökalp'ın şiiri, sadece estetik bir ifade biçimi değil; aynı zamanda ideolojisini halka ulaştırmada kullandığı güçlü bir araçtır.

Kaynakça

- Gökalp, Ziya (1918). "Türkçülük ve Türkiyâcılık", *Yeni Mecmua*, 4 Temmuz, 51. sayı, sayfa 482.
- Gökalp, Ziya (1976). *Kızıl Elma*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1986). (Hazırlayan: Mehmet Kaplan), *Türkçülüğün Esasları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1989). (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel) *Külliyatı-I Şiirler ve Halk Masalları*, Ankara: TTK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1979). "Ziya Gökalp'te Turan Fikri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 23. Cilt, 215-227.
- Kaplan, M. (1971), "Ziya Gökalp ve 'Yeniden Doğma' Temi", *Türkiyat Mecmuası*, XVI. C. 1-18.
- Kırzioğlu, Mustafa Koç, M. Sabri Koz), *Ziya Gökalp Kitaplar 1*, İstanbul: YKY.
- Osmanağaoğlu, Cihan (2008). *Ziya Gökalp'te Türkçülük Akımı*, İstanbul: Levha Yayıncılık.
- Parla, Taha (1985). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.